СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

УДК 502.33: 631.16

Вдовиченко А.В.
к.с-г.н., директор ДП ДГ «Сквирське»
Інституту агроекології і природокористування НААН

СВІТОВИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Анотація. *Проаналізовано світовий досвід розвитку органічного сільського господарства та можливості його адаптації до вітчизняних умов. Визначено, що необхідна узгоджена та цільова програма підтримки виробництва органічної сільськогосподарської продукції, одним із етапів якої має бути розвиток та впровадження національного плану дій. Здійснено еколого-економічний аналіз стану органічного сільського господарства різних кран світу та тенденцій розвитку міжнародного органічного ринку. Це зумовлює особливу структуру державної підтримки, що включає сертифікаційну систему, інформаційне забезпечення і фінансову підтримку розвитку органічного сільськогосподарського виробництва.*

Ключові слова: *розвиток, органічне сільське господарство, світовий досвід, органічна продукція, адаптація, міжнародний ринок.*

Постановка проблеми. Розвиток виробництва органічної сільськогосподарської продукції відіграє важливу роль для ефективного використання земельно-ресурсного потенціалу сільських територій та забезпечення зайнятості населення. З початку 90-х років минулого століття за кордоном нагально постали питання, пов'язані з органічним веденням сільського господарства. Підґрунтям стало зростання попиту на екологічно чисту харчову продукцію, спричинене турботою людей про стан свого здоров'я в умовах негативного впливу промислових підприємств на навколишнє природне середовище [7]. У ряді країн світу вже сформувався ринок продукції органічного сільського господарства зі специфічними економічними відносинами між операторами, зайнятими виробництвом, переробкою та реалізацією органічної продукції. В існуючих умовах, коли ринок органічної продукції в цілому на міжнародному рівні вже розглядається як чинник сталого розвитку, для України важливою складовою розвитку цього сектора аграрної економіки є врахування світового досвіду органічного сільського господарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У розвиток теоретико-методичних засад, а також ключових аналітичних та експериментальних досліджень щодо формування світової системи моніторингу в сфері органічного сільського господарства внесли вклад вчені ряду країн світу, в тому числі В. Вільямс, А. Говард, М. Окада, М. Фукуока, Ж. Родейл, Р. Штайнер, Х. Кахілуото та інші. Серед вітчизняних вчених, що займалися проблемами розвитку органічного сільського господарства варто виділити наступних: С.С. Антонець, А.С. Антонець, В.І. Артиш, Н.В. Зіновчук, В.В. Кипоренко, М.І. Кобець, Є.В. Милованов, Л.І. Моклячук, В.М. Писаренко, В.А. Чудовська, Л.О. Шашула, О.І. Шкуратов, В.О. Шлапак О.М. Яценко та інші.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є аналіз світового досвіду розвитку та державного регулювання органічного сільського господарства й визначення можливостей його адаптації до вітчизняних умов.

Виклад основного матеріалу. Органічне сільське господарство спеціалізується в 172 країнах світу. Справедливо вважати, що на сьогоднішній день несертифіковане органічне землеробство набагато ширше поширене в світі, при цьому близько 50% земель припадає на країни, що розвиваються. Однак площа земель зайнятих органічним сільським господарством становить менше 1,5% загальних сільськогосподарських земель у світі [9]. Однією з проблем органічного

сільського господарства в окремих країнах є недостатня кількість статистичної інформації. Інформаційну та дослідницьку роботу в цьому напрямку проводять багато організацій, в тому числі – FiBL і IFOAM.

Україна перебуває на початковому етапі розвитку органічного сектора та потребує врахування міжнародного досвіду задля формування власного ефективного механізму розвитку виробництва органічної сільськогосподарської продукції. На 43,7 млн. га земель займаються органічним сільським господарством (включаючи землі перехідного періоду). Регіони з найбільшими площами органічних сільськогосподарських угідь розташовані в Океанії (17,3 млн. га, 40% органічних сільськогосподарських земель світу) та у Європі (11,6 млн. га, 27%). Латинська Америка має 6,8 млн. га (15%), за нею слідують Азія (3,6 млн. га, 8%), Північна Америка (3,1 млн. га, 7%) та Африка (1,3 млн. га, 3%). До країн з найбільшою площею земель, зайнятих під органічне сільське господарство, належать Австралія (17,2 млн. га), Аргентина (3,1 млн. га) та Сполучені Штати Америки (2,2 млн. га). Найбільша частка земель, зайнятих під органічне сільське господарство, від загальної площі усіх земель сільськогосподарського призначення розташована в Океанії (4,1%) та в Європі (2,4%). Варто відмітити, що 5,7% сільськогосподарських угідь у країнах Європейського Союзу (далі – ЄС) є органічними (табл. 1) [9].

Таблиця 1

Основні статистичні дані та країни-лідери органічного сільського господарство за 2015 рік

Показники	Світ	Країни-лідери
Країни з даними про сертифіковане органічне сільське господарство	2014: 172 країни	Нові країни: Пуерто Ріко, Віргінські острови
Загальна площа земель, зайнятих під органічне сільське господарство, га	2014: 43,7 млн. га (1999: 11 млн. га)	Австралія (17,2 млн. га, 2013) Аргентина (3,1 млн. га) США (2,2 млн. га, 2011)
Частка земель органічного сільського господарства від загальної площі земель сільськогосподарського призначення,%	2014: 0,99%	Фолклендські (Мальвінські) Острови (36,3%) Ліхтенштейн (30,9%) Австрія (19,4%)
Органічні землі несільськогосподарського призначення (переважно під дикоросами)	2014: 37,6 млн. га	Фінляндія (9,1 млн. га) Замбія (6,8 млн. га) Індія (4,0 млн. га)
Виробники	2014: 2,3 млн. виробників (1999: 200 тис. виробників)	Індія (650000; 2013), Уганда (190552), Мексика (169703; 2013)
Розмір органічного ринку	2014: 80,0 млрд. доларів США (1999: 15,2 млрд. доларів США)	США (27,1 млрд. євро або 35,9 млрд. доларів США), Німеччина (7,9 млрд. євро або 10,5 млрд. доларів США), Франція (4,8 млрд. євро або 6,8 млрд. доларів США)
Споживання на душу населення	2014: 11,0 долара США	Швейцарія (221,0 євро), Данія (162,0), Люксембург (164,0 євро)
Кількість країн з законодавством щодо органічного виробництва	2015: 87 країн	

Джерело: сформовано за даними [9].

Окрім сільськогосподарських угідь, є й інші види органічних земель, найбільш поширеними з яких є землі для збирання дикоросів. Інші площі включають аквакультуру, ліси та пасовища на землях несільськогосподарського призначення. На жаль, деякі країни, які мають дуже великі площі земель, зайнятих під органічне сільське господарство (наприклад, Австралія, Бразилія, Китай та Індія), не мають відповідної інформації або мають неповну інформацію щодо розподілу земель під органічним сільським господарством [3; 5].

Майже дві третини площ сільськогосподарських угідь використовуються як луки / пасовища (23,2 млн. га). Загальна площа сільськогосподарських орних земель становить щонайменше 6,3 млн. га, це складає 17% від усіх сільськогосподарських органічних земель [4].

Про розширення масштабів розвитку органічного сільського господарства, окрім площ під органічним землеробством переконливо свідчить також і величина товарообігу. Варто зауважити, що співвідношення між цими показниками в різних країнах досить різниться. Наприклад, в Іспанії площа під органічним виробництвом майже така ж як в Німеччині, але товарообіг приблизно в 9 разів менше. Основним поясненням можна вважати, що в Іспанії органічна продукція виробляється дрібними фермами в основному для самозабезпечення [8; 9]. Варто відмітити, що в країнах з високим рівнем економіки попит на органічну сільськогосподарську продукцію більший, тобто в таких країнах де є споживчий сегмент, який не тільки вважає корисною таку продукцію, але й має спроможність витрачати більше коштів за її екологічні якості. У зв'язку з високою купівельною активністю місцевого населення (на кожного жителя щорічно припадає товарів в середньому 40-50 дол.) найбільш розвиненими є ринки органічних продуктів в країнах Західної Європи та Північної Америки (США, Канада).

Однією з країн-лідерів з обсягів виробництва та споживання органічної сільськогосподарської продукції є Сполучені Штати Америки, де таким видом господарювання займаються понад 70 років. Однак на продовольчому ринку органічна продукція стала основним трендом на початку 1990-х років. У 1990 р. США ухвалили Акт про виробництво органічних харчових продуктів (Organic Foods Production Act, OFPA) для регулювання виробництва та переробки органічної продукції шляхом визначення відповідних вимог. Відтоді обсяги виробництва такої продукції щорічно зростають більше, ніж на 20% [1]. Нині загальна площа земель, зайнятих під виробництво органічної продукції в США, становить 3,8 млн. га (в т. ч. 2,2 млн. га сільськогосподарських орних земель та 1,6 млн. га луків/природних пасовищ), що становить 0,6% усієї площі сільськогосподарських земель [9].

Сільськогосподарський білль США 2008 р. (дію його було продовжено в 2013 р.) надав безпрецедентну підтримку для діяльності у сфері органічного сільського господарства. Положеннями Сільськогосподарського біллю 2008 року були підтримані кілька органічних сільськогосподарських ініціатив у сільському господарстві: Ініціатива з дослідження та дорадчої роботи в органічному сільському господарстві (Organic Research and Extension Initiative, OREI), Ініціатива з даних органічного сільського господарства (Organic Data Initiative), яка розширює збирання та аналіз економічної інформації; Національна органічна програма (National Organic Program), яка регулює органічні стандарти та сертифікацію; Національна програма органічної сертифікації розподілу витрат (National Organic Certification Cost-Share Program), яка повертає кошти на сертифікацію через відшкодування та Програма заохочення збереження навколишнього середовища (Enviromental Quality Incentive Program, EQIP) [1; 4; 5]. У 2009 році було підписано Угоду про еквівалентність між США та Канадою, яка дає змогу здійснювати безперешкодний рух сертифікованої органічної продукції між обома країнами та сприяє постійному зростанню цього ринку в Північній Америці. У 2012 р. було підписано таку угоду між США та ЄС [1].

В Азії також спостерігається стійка тенденція на ринку органічної сільськогосподарської продукції. Збільшується рівень обізнаності суспільства про методику виробництва органічної продукції, що стимулює попит на такі товари. Проте, країни цього регі-

ону розділені на дві групи – ті, що споживають і ті, що виробляють. Найбільший рівень продажів органічної сільськогосподарської продукції спостерігається у розвинених країнах як Японія, Сінгапур, Тайвань, Гонконг, Малайзія та Південна Корея. Проте, частка продукції яка вирощується безпосередньо у цих країнах, дуже мала. Переважна частина органічної продукції (зокрема перероблених продуктів) надходить з країн Європи, США та Австралії. Решта країн Азійського регіону здебільшого експортноорієнтовані, так як виробляють органічну продукцію для решти.

Органічне сільськогосподарське виробництво в Азії зокрема Китаю направлене на експорт своїх товарів до країн Європи, Австралії та США. У порівнянні з країнами Європи, органічне сільське господарство більшості країн Азії завжди зосереджує увагу на продукції, а не на процесі (табл. 2).

Таблиця 2

Основні відмінності органічного сільського господарства в країнах Європи і Азії (більшість країн Азії і Африки)

Модель органічного сільського господарства в країнах західної Європи	Модель органічного сільського господарства Китаю
Основна частина виробленої продукції призначена для місцевого ринку	Основна частина виробленої продукції призначена на експорт
Розвиток органічного сільського господарства ведеться за схемою «філософія – фермер – держава»	Розвиток органічного сільського господарства ведеться за схемою «ідеологія – держава – фермер»
Сертифікація індивідуального господарства	Сертифікація групи господарств
Фермер вільний в своїх діях в межах діючих стандартів виробництва	Кооператив зобов'язує фермера слідувати їх рішенням
Ферма розглядається як живий організм	Ферма розглядається як економічне підприємство
Безпосередній процес переходу, не зобов'язує виробляти продукцію, а допускає підтримку агроекосистеми	Перехід можливий тільки за умови стабільного виробництва органічної продукції

Джерело: систематизовано за [6].

За даними міжнародних організацій (FAO, IFAD) африканські країни вважаються регіоном, в якому збільшується частка дрібних фермерів в галузі органічного виробництва, що в свою чергу вирішує проблему бідності та низької ефективності виробництва, а також відкриває нові ринки.

Органічне сільське господарство в країнах Африки сформувалося завдяки підтримці Європейських країн. Так, органічне сільське господарство Єгипту з'явилося в результаті фінансової та технологічної підтримки з боку Німеччини. В Уганді та Кенії підтримка була надана організаціями ООН – ЮНКТАД і ЮНЕП. Це сприяло розробці власних органічних стандартів в Східній Африці. Наприклад, стандарт EAOPS (стандарт органічних продуктів Східної Африки) адаптований до умов Східної Африки і держаавно визнаний в Бурунді, Кенії, Руанді, Танзанії та Уганді [4].

В Африці є трохи більше одного мільйона гектарів сертифікованих органічних сільськогосподарських земель. Це становить близько 3% світових органічних сільськогосподарських земель. В Африці більшість сертифікованої органічної продукції призначена для експортних ринків. Серед представників державних органів влади все більше зростає рівень визнання того факту, що органічне сільське господарство відіграє значну роль у вирішенні актуальних проблем, пов'язаних з продовольчою небезпекою, бідністю та зміною клімату в Африці [5; 9].

В Європі нараховується 11,6 млн. га органічних сільськогосподарських площ у 290 000 господарств станом на кінець 2015 року. В Європі зосереджено 27% органічних

сільськогосподарських площ усього світу. Країнами з найбільшою площею органічних сільськогосподарських земель є Іспанія (1,7 млн. га), Італія (1,4 млн. га) та Німеччина (1,1 млн. га). Вісім європейських країн мають частку органічних сільськогосподарських площ вищу, ніж 10% від усіх сільськогосподарських земель. Обсяги продажів органічних продуктів досягли близько 26,2 млрд. євро у 2014 р., що показує зростання на 7,6% у порівнянні з 2013 р. У країнах Південно-Східної Європи (Албанії, Угорщині, Косово, Чорногорії та Сербії) зростає значення органічного сільського господарства [8; 9].

Зростання органічного сільського господарства в багатьох країнах забезпечується програмно-цільовою підтримкою з боку держав (табл. 3), яка почалася з середини 90-х рр. XX століття, коли в деяких країнах ЄС – Данії, Франції, Австрії запровадили національний план дій чи стратегії розвитку органічного сільського господарства, закладаючи в бюджети фінансові кошти для досягнення відповідних цільових показників. Функціонування таких програм вказує на те, що органічне сільське господарство є суб'єктом аграрної політики конкретної країни. При цьому внутрішня підтримка в усіх країнах є неоднаковою. Так, наприклад Великобританія та Іспанія, де розроблені регіональні програми, затверджені на найвищому державному рівні.

Таблиця 3

Програмно-цільове забезпечення органічного сільського господарства в країнах Європи

Країни	Найменування програм	Мета і особливості
Данія	перша програма діяла в 1995-1999 рр. (рекомендації не були обов'язковими), друга програма в 1999-2003 рр.	збільшення числа біо-магазинів; вдосконалення кооперації виробників органічних продуктів; площі під органічним землеробством виросли на 12% (1999-2003 рр.).
Франція	перша програма в 1998-2002 рр. друга програма в 2004-2006 рр. третя програма в 2008-2012 рр.	друга програма передбачала гармонізацію національних стандартів з європейськими, усунення економічних бар'єрів і розширення попиту; третя програма передбачає збільшення площ на 6% – до 619 тис. га і частки органічних продуктів в сфері харчування до 20%.
Іспанія	перша програма в 2003-2006 рр. друга програма в 2007-2010 рр.	друга програма передбачала збільшення частки органічних продуктів на 5% і особливу підтримку для фермерів з регіону Андалусія. Бюджет всіх заходів склав 90 млн. євро.
Голландія	перша програма в 1997-2002 рр. друга програма в 2003-2004 рр. третя програма в 2008-2011 рр.	друга програма передбачала "завоювання" національного ринку органічних продуктів з обсягом фінансування в 2001-2004 рр. – 74,9 млн. Євро; третя програма спрямована на щорічне зростання виробництва органічних продуктів на 10%, збільшення площ на 5%, збільшення коштів на дослідження на 10%
Німеччина	програма діє з 2001 р	програма продовжується і розрахована до 2015 р У 2002 і 2003 рр. щорічні витрати коштів становили 35 млн. євро, в наступні роки 20 млн. євро, з 2007 р становлять 16 млн. євро.
Великобританія	єдиної програми немає (тільки регіональні програми): Англії - 2002-2007 рр. і з 2007 р.; Уельс - 1999-2004 рр. і 2005-2010 рр.; Шотландія - 2003-2007 рр. і з 2007 р.; Північна Ірландія – 2001 року і 2006-2008 рр.	в програмах Англії і Шотландії в 2007 р намічалося збільшення частки місцевих продукти до 70% (в біомагазінах); програма Уельсу в 2005-2010 рр. передбачала збільшення площ в органічному сільському господарстві до 10-15%; програми Північної Ірландії планованих кількісних показників не мають.

Джерело: сформовано на основі [2; 6]

У Німеччині вже тривалий час стабільно розвивається органічне сільське господарство. Серед країн Європи вона займає перше місце (і друге в світі після США) за товарообігом органічних продуктів – близько 8 млрд. євро (2014 р.). На виробництво органічної сільгосппродукції направляються достатні кошти з державних фондів країни. Фінансова підтримка цих програм, як правило, забезпечувалась і федеральним урядом, і федеральними землями у співвідношенні 60:40, не враховуючи співфінансування ЄС. Під час перехідного періоду та періоду подальшого ведення органічного сільського господарства діють різні ставки державної підтримки (табл. 4).

Таблиця 4

Розміри державної допомоги при виробництві органічної сільськогосподарської продукції у Німеччині

Призначення сільськогосподарських земель	Субсидії на початковому етапі впровадження методів виробництва органічної с.-г. продукції, євро/га	Субсидії на ведення виробництва органічної с.-г. продукції, євро/га
Площі для вирощування овочів	480 (575)	300 (350)
Орні землі	210 (220)	170 (180)
Луки/пасовища	210 (220)	170 (180)
Площі під багаторічними культурами чи посадковим матеріалом	900 (950)	720 (750)

Джерело: [7].

У 2001 році Міністерством сільського господарства Німеччини була прийнята програма BOL, яка передбачала підтримку і розвиток органічного сільського господарства до 2015 року. Метою програми було сприяти розвитку органічного сільського господарства, збір інформації, навчання та освітня діяльність, наукові дослідження, розробки нових технологій і застосування їх на практиці. Період переходу до органічного сільського господарства для ферм в Німеччині становить від 3 до 5 років. Середня виплата на 1 га земель, що обробляються в органічному землеробстві, для ферми склала 144 євро. Субсидії фермерам в різних землях країни диференційовані за низкою позицій. Велика частина органічних господарств полягає в одному з 9 екологічних спілок. Найбільш великі союзи – Біоланд, Натурланд і Деметер, поряд з ними діють галузевої союз органічного виноградарства (ECOVIN) і ряд інших. Екологічні союзи Німеччини розрізняються за спеціалізацією (органічне, біодинамічне сільське господарство), величиною, сферою діяльності і регіональним розміщенням [4; 8].

Німецькі екологічні союзи функціонують як некомерційні організації, до складу яких включаються підприємства, які задіяні у виробництві органічної продукції. Вони стимулюють підвищення рівня освіченості фермерів і пропонують їм можливості збуту товарів, з одного боку, і через власні розпорядження керують якістю продукції, що виробляється, з іншого боку. Значна увага в Німеччині приділена створенню окремих центрів з органічного сільського господарства. Зокрема, центр органічного виробництва Нижньої Саксонії є компанією з обмеженою відповідальністю, яка фінансується державою.

Врахування досвіду Німеччини щодо розвитку органічного сільського господарства є важливим для України, тому що: наявний багаторічний досвід з впровадження такої системи сільського господарства (одна з перших, яка практикувала екологічно орієнтоване виробництво – з 20-х років XX ст.); діє згідно з європейськими стандартами сертифікації, які більше підходять для України; використовують сучасну систему підтримки сільськогосподарських підприємств, різноманітна за типом та іншим критеріями; з Німеччиною в України склалися потужні економічні відносини які збільшують можливості у застосуванні їх практики [5].

Вдалому впровадженню органічного виробництва в Німеччині передували такі чинники: державна підтримка фермерів, професійна підготовка фахівців, поінформованість суспільства. Німецька практика для України корисна та цікава, перш за все за такими напрямами:: система контролю у виробництві та торгівлі; організація підготовки фахівців; діяльність дослідницьких центрів; впровадження стійкої системи державної підтримки господарств; відповідальність за порушення.

На основі вищевикладеного виявлено загальносвітові закономірності в розвитку органічного сільського господарства: різні моделі організації (в т.ч. і мотивації створення господарств), ведення та спеціалізації органічного сільського господарства: модель, орієнтована на процес (країни Європи, Північної Америки, Австралія, Нова Зеландія, Південна Корея, Японія); модель, орієнтована на результат (країни Африки, велика частина країн Азії, Латинської Америки); ступінь впливу державного адміністрування і регулювання: країни з налагодженою системою регулювання (країни ЄС, США, Японія); країни з системою регулювання (Індія, Сербія, Туреччина, Молдова); країни без системи регулювання (Росія, Монголія); зменшення і збільшення рівня державної підтримки: країни з високим рівнем підтримки (більшість країн ЄС, Південна Корея); країни зі зростаючим рівнем підтримки (країни східної Європи, Бразилія); країни, що скорочують підтримку (Австралія, Індія, Кенія); країни, що не виділяють кошти на підтримку (Китай, Росія); країни, які отримують підтримку від інших країн і міжнародних організацій (країни Африки); облік сертифікованих і несертифікованих сільськогосподарських угідь: країни, що прискіпливо ведуть моніторинг угідь (країни ЄС, США, Мексика); країни, які не ведуть моніторинг угідь (Туркменістан, Росія, деякі країни Африки).

Висновки. Встановлено, що специфікою органічного сільського господарства більшості країн світу є його державне регулювання. Це пов'язано з необхідністю збереження високої якості виробленої органічної продукції на всіх етапах її руху товару до кінцевих споживачів, високою наукоємності виробництва і підвищених потреб в інформаційно-консультаційному забезпеченні операторів ринку, а також наявністю перехідного періоду (конверсії). В свою чергу, це зумовлює особливу структуру державної підтримки, що включає сертифікаційну систему, інформаційне забезпечення і фінансову підтримку розвитку органічного сільськогосподарського виробництва. Фінансова підтримка первинних виробників і інших операторів ринку органічної продукції базується на прямих субсидіях, здійснюваних в рамках різних державних і регіональних програм і легко адаптується до вимог СОТ.

Загалом, досвід інших країн свідчить, що необхідна узгоджена та цільова програма підтримки виробництва органічної сільськогосподарської продукції, одним із етапів якої має бути розвиток та впровадження національного плану дій, розробленого під керівництвом відповідальних органів державної влади із залученням учасників органічного сектора на етапах розроблення та впровадження, наприклад, асоціацій виробників, трейдерів, сертифікаційних органів тощо.

Література

1. Драганчук М. Органическая продукция в США: [Електронний ресурс] / М. Драганчук // Електронний журнал «Фермерський бізнес». – Режим доступу: http://www.farmer-business.info/
2. Дудар В. Особливості формування ринку аграрної продукції органічного походження в країнах ЄС / В. Дудар // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2009. –№3. – С. 80–86.
3. Зубець М.В. Розвиток і наукове забезпечення органічного землеробства в європейських країнах / М.В. Зубець, В.В. Медведєв, С.А. Балюк // Вісник аграрної науки. – 2010. – №10. – С. 5–8.
4. Можливості державної підтримки для розвитку органічного сільського господарства. Досвід інших країн: [Електронний ресурс] / The goal of the Organic Market Development in Ukraine 2012 – 2016. – Режим доступу: http// www.ukraine. fibl.org/
5. Прутська О.О. Світовий досвід стимулювання виробництва органічної сільськогосподарської продукції / О.О. Прутська, Н.В. Бєляєва // Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки. – 2012. – №1 (56), Т. 2. – С. 212–218.
6. Харитонов С.А. Организационно-экономические аспекты развития органического сельского хозяйства в России: дис. … кандидата экон. наук: 08.00.05 / Харитонов Сергей Александрович. – Москва, 2013. – 187 с.
7. Чудовська В.А. Еколого-економічний механізм розвитку органічного сільського господарства: теорія і практика: [монографія] / В.А. Чудовська, О.І. Шкуратов, В.В. Кипоренко. – К.: ТОВ "ДІА", 2016. – 332 с.

8. Organic in Europe. Prospects and Developments (2014). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.organic-europe.net/

9. The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging Trends 2016: [Електронний ресурс] / Дослідний інститут органічного сільського господарства (FiBL, Швейцарія). – Режим доступу: http//www.fibl.org.

Summary. *This paper deals with the world experience of organic agriculture development, and its possible adaptation to local conditions. The author determines, coherent and targeted program to support the production of organic agricultural products is required, one of the steps of which should be the development and implementation of the national action plan, developed under the supervision of the responsible public authorities with the assistance of Organic sector on the stages of development and implementation, for example, producer organizations, traders, certification bodies, etc. The author carried out the environmental and economic analysis of the organic farming condition through various countries around the world and development trends of international organic market. This causes the special structure of state support, including certification system, information and financial support of organic agricultural production development. Financial support to primary producers and other operators of the market of organic products is based on direct subsidies carried out under various state and regional programs and easily adaptable to the requirements of WTO.*

Keywords: *development, organic agriculture, international experience, organic products, adaptation, international market.*